

Náuka o vlastníckom práve v novovekých školách rímskeho práva

doc. Mgr. Matej Mlkvý, Ph.D., LL.M.¹

Právnická fakulta Univerzity Komenského v Bratislave

Abstrakt: Príspevok sa zaoberá konštrukciou vlastníckeho práva v náuke novovekých škôl rímskeho práva, predovšetkým v právnej doktríne francúzskej humanistickej školy (*mos gallicus*), nemeckej *usus modernus pandectarum* ako aj tzv. holandskej elegantnej jurisprudencie. V prvej časti je pozornosť venovaná stručnému predstaveniu koncepcie vlastníctva a vecných práv v učení stredovekých škôl glosátorov a komentátorov, voči ktorým sa novoveké školy vymedzovali. V nasledujúcej časti je po stručnej všeobecnej charakteristike novovekých škôl pozornosť venovaná analýze poňatia vlastníckeho práva u čelných predstaviteľov jednotlivých škôl. Aj keď neexistovala v tomto období úplná názorová jednotnosť, novoveké školy rímskeho práva obnovili jednotnú konštrukciu vlastníckeho práva a vytvorili predpoklady pre dichotomické rozčlenenie vecných práv na vlastnícke právo na jednej strane a práva k cudzím veciam na strane druhej na podklade kritéria neobmedzenosti/obmedzenosti právneho panstva nad vecou.

Abstract: Article focuses on the theoretical construction of the right of ownership in the doctrine of early modern schools of Roman law, i.e. in the teaching of the French school of legal humanists (*mos gallicus*), German *usus modernus pandectarum* as well as the Dutch school of elegant jurisprudence. The first part of the article offers a brief introduction into the concept of real rights and ownership developed by the medieval schools of glossators and commentators to which the early modern schools critically reacted. Followed by a short general introduction of these early modern schools, the next part of the article is devoted to the analysis of the concepts of ownership right as advocated by the leading representatives of the said schools. Although no uniformity of opinion was reached at this historical stage, early modern schools of Roman law restored the unitary legal construction of ownership right and created the framework for the dichotomy of real rights consisting of the ownership right on one hand and *iura in re aliena* on the other based on the unlimited/limited nature of the dominion over the thing.

Kľúčové slová: vlastnícke právo, rímske právo, recepcia, vecné práva

Key words: ownership right, Roman law, reception, rights in things

Úvod

Jedným z klasických problémov jurisprudencie rímskeho učeného práva bolo teoretické vymedzenie inštitútu vlastníckeho práva. Justiniánska kodifikácia pojem *dominium* nielenže jasne nevymedzuje, ale dokonca *dominium* nikde explicitne nesubsumuje pod pojem *ius*.² Výraz *dominium* (resp. *rerum dominium*) je doložený až na konci

republiky,³ pričom *dominium* bolo pôvodne nezávislé od *ius* a znamenalo moc nad hmotnou vecou – napr. Gaius kladie to juxtapozície osoby, ktoré majú k veci vlastníctvo alebo majú nejaké právo k veci.⁴ Podradenie pojmu *dominium* pod *ius* sa začína až v neskorších obdobiach cisárstva a to v súvislosti so stieraním rozdielov medzi vlastníctvom (*dominium*) a právami k cudzím veciam,⁵

¹ Tento príspevok je výsledkom riešenia vedeckého projektu „Nové výzvy v oblasti vecných práv na Slovensku“, ktorý je financovaný Agentúrou na podporu výskumu a vývoja (číslo projektu: APVV-18-0199).

² Výraz „*ius*“ je v Digestách definične vymedzený Paulom v 11. fragmente 1. titulu 1. knihy Digest ako (1) to čo je dobré a správne (*id quod semper aequum ac bonum*), t.j. *ius naturale*, (2) to čo je prospešné všetkým alebo väčšine v akomkoľvek štáte (*quod omnibus aut pluribus in quaque civitate utile est*), t.j. *ius civile* a ako (3) miesto výkonu spravodlivosti (*locus in quo ius redditur*). Okrem toho sa výraz *ius* používa na rozličných miestach Digest najmä vo vzťahu k nehmotným veciam (*hereditas, ususfructus, obligationes contractae, servitutes praediorum*

urbanorum et rusticorum (D. 8. 2. 2.), *ius crediti* (D. 4. 13.), *ius pignoris* (D. 20. 4. 9.), *ius nominis* – žaloba (D. 20. 4. 19.).

³ BERGER, A. *Encyclopedic Dictionary of Roman Law*. Philadelphia: The American Philosophical Society, 1980, s. 441.

⁴ ... *sive domini sint sive aliquid in ea re ius habeant*. D. 39. 2. 19. Porovnaj tiež D. 7. 6. 5. *Uti frui ius sibi esse solus potest intendere, qui habet usum fructum, dominus autem fundi non potest, quia qui habet proprietatem, utendi fruendi ius separatum non habet* ...

⁵ MATSUO, H. *Historical and Theoretical Intimacy between concepts of rights and property*. In: MARTIN, J., SPRENGER, A. *Challenges to law at the End of the 20th Century. Band 1: Rights Proceedings of the 17th World Congress of the International Association for Philosophy of Law and Social Philosophy (IVR)*

aj keď právny termín „právo k cudzím veciam“ nebol klasickým právnikom známy.⁶ O tom svedčí mimo iného aj skutočnosť, že od 4. storočia nachádzame písomne zaznamenané výrazy ako „*ius dominii possidere*“, čo ostro kontrastuje so skorším používaním termínu nielen v právnych zdrojoch – napríklad rímsky historik Livius spomína kráľa, ktorý uznal rímske *ius a dominium* nad svojimi územiaми,⁷ z čoho je zrejmé, že tieto výrazy považuje za nezávislé od seba. S týmito nejednoznačnými doktrínálnymi predstavami o vlastníctve sa museli nutne vysporiadať aj učené školy rímskeho práva, pre ktoré predstavovala Justinianska kodifikácia normatívny základ akýchkoľvek teoretických konštrukcií systémov právnych pojmov.

Náčrt vymedzenia vecných práv a vlastníctva u glosátorov a komentátorov

Prvá recepcná škola glosátorov vytvorila pojem vecné práva (*iure in re*), ktoré mali predstavovať hmotnoprávny korelát k vecným žalobám (*actiones in rem*) obdobne ako obligácie predstavujú hmotnoprávny korelát k osobným žalobám (*actiones in personam*).⁸ Pojmovým znakom vecných práv⁹ ako kauzy vecných žalôb je priamy vzťah k veci na rozdiel od obligácií, ktoré oprávňujú aby určitá osoba niečo dala (*dare*), dala a konala (*dare facere*) alebo splnila dlh iným spôsobom (I. 4.6.1). Takéto priame právo či už k hmotnej alebo nehmotnej veci označovali glosátori výrazom *dominium*. Za výkon vlastníctva v užšom slova zmysle boli považované vindikácia, dedičské žaloby, vecná Publiciánska žaloba, žaloby dedičného nájomcu a obdobne oprávnených osôb, žaloba *metum passus*, *actio rescissoria* a obe prejudiciálne žaloby. Žaloby zo zálohu a zo služobností boli považované za výkon vecných práv k nehmotnej veci.¹⁰ *Dominium* teda glosátori chápali v širšom slova zmysle ako pojmový znak každého vecného práva, čím zotrelí klasický rozdiel medzi vlastníctvom

a právami k cudzej veci, a teda pokladali aj vecné práva ako *emphyteusis* a *ususfructus* za druh *dominii*. *Dominium* v užšom slova zmysle je podľa glosátorov *ius plenum in re corporali*,¹¹ čo nie je veľmi rozdielne vymedzenie oproti chápaniu v modernej civilistickej jurisprudencii. Rovnako ako dnes chápali glosátori vlastníctvo ako plné právne panstvo nad vecou a neexistoval rozdiel medzi vlastníctvom hnutelných a nehmuteľných vecí (t.j. relativita vlastníckeho práva ako ju nachádzame v niektorých stredovekých právnych poriadkoch tu nebola prítomná).

Doktrínálny spor modernej civilistiky, či vlastnícke právo (u glosátorov vlastníctvo v užšom slova zmysle) treba pokladať za unitárne právo alebo za súbor čiastkových oprávnení bol prítomný aj u glosátorov. Glosátori formulovali svoju koncepciu pri skúmaní oprávnenia užívať a požívať vec, ktoré môže byť jednak súčasťou oprávnení vlastníka alebo môže byť postúpené inej osobe ako osobitné právo (*ususfructus*). V dnešnej teórii rímskeho práva hovoríme o *ususfructe* len v súvislosti s osobnou služobnosťou, t.j. ak užívacie a požívacie právo prislúcha inej osobe ako vlastníkovi. Glosátori však používali výraz *usufructus* bez ohľadu na oprávnený subjekt – *usufructus* ako samostatný právny inštitút (osobnú služobnosť) označovali ako *usufructus formalis* a ako súčasť oprávnení vlastníka *usufructus causalis*. Kauzou tohto druhého typu *usufructu* je vlastnícke právo a keďže v zmysle scholastickej logiky nemohol byť následok súčasťou príčiny, bol *usufructus formalis* považovaný za prejav unitárne vnímaného vlastníckeho práva. Odlišný názor Placentina, ktorý sa pokúšal vymedziť vlastníctvo ako súbor majetkových a užívacích oprávnení nebol väčšinou mienkou glosátorov vrátane Accursia prijatý.

Na koncepciu glosátorov nadviazali postglosátori, resp. komentátori. Bartolus de Saxoferrato prvýkrát definitívne vymedzil pojem *dominium*, ktorého vymedzenie nenachádzame v Justinianskej kodifikácii a ani u glosy, keď na otázku čo je vlastníctvo odpovedá, že je to právo disponovať hmotnou vecou najperfektnejším (resp. najabsolútnejším) spôsobom nezakázaným právom.¹² Glosátorské delenie vlastníctva na *dominium directum* a *utile* ako hmotnoprávny korelát k žalobám *rei vindicatio*

Bologna, June 16–21, 1995. Stuttgart: Franz Steiner Verlag, 1997, s. 73.

⁶ Digesty síce používajú na niektorých miestach priamo výraz *ius in re* na označenie práv k cudzím veciam (napr. súvislosti s noxálnymi žalobami v D. 9. 4 a *damnum infectum* v D. 39. 2), tieto práva však nezodpovedajú významu práv k cudzím veciam zahŕňajúcimi služobnosťami, ručný a zmluvný záloh, dedičný nájom a dedičné právo stavby a ani nepovažujú vlastníctvo (*dominium*) za druh *ius in re*.

⁷ Liv. 45.13.15.

⁸ I. 4.6.1. *Omnium actionum, quibus inter aliquos apud iudices arbitrosve de qua re quaeritur, summa divisio in duo genera deducitur: aut enim in rem sunt aut in personam.*

⁹ K pojmovému rozlíšeniu vecných práv a záväzkov pozri aj: MLKVÁ ILLÝOVÁ, Z., DUFALOVÁ, L. *Pojmová hranica medzi vecnými právami a záväzkami*. Dostupné na: <https://projustice.sk/obcianske-pravo/pojmova-hranica-medzi-vecnymi-pravami-a-zavazkami>, (Prezreté dňa 18. 10. 2019).

¹⁰ LANDSBERG, E. *Die Glosse Des Accursius und Ihre Lehre Vom Eigentum: Rechts- und Dogmengeschichte Untersuchung*. Lipsko: Brockhaus, 1883, s. 87.

¹¹ Oprávnený k nehmotnej veci mali *ius in re aliena*. LANDSBERG, E. *Die Glosse Des Accursius und Ihre Lehre Vom Eigentum: Rechts- und Dogmengeschichte Untersuchung*. Lipsko: Brockhaus, 1883, s. 88, 92.

¹² *Quid ergo est dominium? Responde: est ius in re corporali perfecte disponendi, nisi lege prohibeatur*. Komentár k D. 41, 2, 17, 1 nr. 4. SAXOFERATTO, B. de. *Commentaria in Corpus juris civilis*. Neskorší autori *ius commune* doplnili výpočet čiastkových oprávnení vlastníka o *ius utendi a abutendi*. Napr. F. HOTMAN (1524–1590) vymedzil vlastníctvo nasledovne: *dominium est ius ac potestas, re quapiam tum utendi, tum abutendi, quatenus iure civili permittitur*. HOTMAN, F. *Commentarius De Verbis Iuris: Antiquitatum Ro. Elementis Amplificatum*, 1569. Cit. podľa TAITSLIN, A.: *The Evolution of the Concept of Ownership in the Russian law from the Svod Zakonov to the 1994 Civil Code*. Dostupné na internete: <http://www.helsinki.fi/katti/RussianLaw-PRESENTATIONS/Taitslin.pdf> [cit. 18. 6. 2018].

a *rei vindicatio utilis* Bartolus rozšíril o *quasi-dominium*, ktorá bola priznaná aktívne legitimovanej osobe z *actio Publiciana in rem*. Jeho žiak Baldus de Ubaldis upustil od používania výrazu *ius in re* v prospech výrazu *iura realia*, ktoré vymedzil ako práva bez existencie obligácie. Ako prvý urobil aj enumeratívny výpočet týchto práv (*dominium*, dedičské právo, osobné a pozemkové služobnosti, ručný a zmluvný záloh), bližšiu kategorizáciu týchto práv však neuskutočnil.

Nástup novovekých škôl rímskeho práva

Jednotná právna kultúra rímskeho učeného práva bola po skončení tvorivého pôsobenia školy komentátorov narušená a v jednotlivých významných európskych štátoch sa konštituovali právne školy s rozličným prístupom k Justiniánskej kodifikácii. Aj stredoveké školy glosátorov a komentátorov neboli názorovo jednotné (známe sú najmä spory medzi zástancami škôl Bulgara a Martina, ktoré boli prirovnávané k sabiniánom a prokuliánom), napriek väčšiemu geografickému rozptýleniu v rôznych štátoch (taliani doktori a *doctores ultramontani*), boli však v zásadne v metodologickej zhode v prístupe k analýze Justiniánskej kodifikácie (*interpretatio simplex*). V Taliansku ostali aj po 15. storočí dominujúce tzv. praktické školy práva založené na bartolistickej komentátorskej tradícii (*mos italicus*), ktoré však nepriniesli zásadnejšiu inováciu. Rímske právo však bolo vnímané aj ako právo Svätej ríše rímskej a nástroj na presadenie primátu cisára Svätej ríše rímskej nad inými európskymi panovníkmi, čo narazilo osobitne vo Francúzsku na politický odpor kráľa. Aj pod týmto politickým vplyvom sa práve vo Francúzsku vytvorila škola (*mos gallicus*), ktorá svojím historickým a filologickým prístupom ku Justiniánskej kodifikácii bola zásadnou inováciou v nazeraní na rímske právo.

Právny humanizmus svojím inovatívnym kritickým prístupom k Justiniánskej kodifikácii odhalil, že kodifikácia sa skladá z viacerých historických vrstiev, ktoré nie sú nutne vždy v zhode napriek interpolačným zásahom Triboniárovej komisie. Toto odhalenie však zároveň otriaslo vieru v samotnú kodifikáciu ako manifestáciu univerzálne platného práva a odôvodnilo nazeranie na kodifikáciu len ako na historické právo Rimánov, resp. rímskeho štátu. Humanisti sa tak dostali do určitého vnútorného rozporu, lebo síce študovali rímske právo, ale svojimi závermi spochybnili jeho primát a tým vlastne aj dôvod jeho samotného štúdia. Snaha o odôvodnenie relevancie ďalšieho štúdia rímskeho práva bola vysvetľovaná tým, že jeho platnosť nie je odvodená ako pri stredovekých školách z *ratio scripta* (z titulu Justiniánskej kodifikácie), ale z *ratio materiae* (z titulu rozumného usporiadania vzťahov). Humanisti, osobitne v Anglicku pôsobiaci Alberico Gentili, totiž požadovali, aby každý právny poriadok bol odvodený z rozumu. Toto kritérium najlepšie spĺňalo rímske právo, ktoré bolo stále najperfektnejším vyjadrením rozumu a spravodlivosti. Podľa A. Gentiliho

„právo, ktoré je spísané v knihách Justiniána nie je len právom štátu, ale aj právom národov a prírody; a s týmto posledným je tak v súlade, že aj keby ríša bola zničená, samotné právo sa rozptýli medzi všetky národy ľudstva. Toto právo preto stojí [t. j. platí] aj pre vládcov, aj keď bolo Justiniánom ustanovené pre jednotlivcov.“¹³

Právny humanizmus napriek významnému intelektuálnemu vplyvu v dejinách recepčných škôl ostal obmedzený najmä na Francúzsko, kde bol reprezentovaný významnými predstaviteľmi ako François Douaren (1509–1559), Hugo Donellus (1527–1591), Jacques Cujas (1522–1590), François Hotman (1524–1590) či Jacobus Gothofredus (1587–1652). Napriek tomu, že jeden z čelných predstaviteľov humanizmu bol Talian Andreas Alciatus (1492–1550), práve pre dominujúci francúzsky vplyv dostala táto škola označenie v kontraste s talianskou bartolisticou tradíciou *mos gallicus*.

V Svätej ríši rímskej, kde platnosť rímskeho práva bola podľa pravdepodobne historicky neautentickej tzv. lotharovskej legendy znovuzavedená cisárom Lothar III. (1125–1137) svojím zákonným opatrením,¹⁴ nenarážalo rímske právo na politické prekážky ako vo Francúzsku. V nemeckých častiach ríše sa právna veda učeného práva rozvíjala podobne ako v talianskych častiach na bartolistickej tradícii, ale mala silnejší príklon k právnej praxi. Jedným z hlavných dôvodov bolo vydanie súdneho poriadku pre Ríšsky komorný súd (*Reichskammergericht*) v roku 1495, podľa ktorého mal komorný súd súdiť podľa „spoločného práva ríše“ („nach des Reiches gemeinen Rechten“), a až následne prihliadať k právnym poriadkom jednotlivých teritoriálnych celkov ríše.¹⁵ Práve analýza rozhodovacej činnosti tohto súdu spôsobila rozvoj tzv. právnej kamealistiky, ktorá sa bežne označuje aj ako *usus modernus pandectarum*, teda moderné použitie pandektného práva.¹⁶ Charakteristickým pre túto školu sa stal voľný, pragmatický a pomerne silne kazuistický prístup k rímskoprávnym normatívnym zdrojom, ktorý ale vychádzal z bartolistickej koncepcie koexistencie domáceho a učeného práva a aj v iných aspektoch plynulo nadväzoval na školu glosátorov a komentátorov.

V Nizozemsku, ktoré až do vestfálskeho mieru v roku 1648 tvorilo súčasť ríše, sa vyvinula tzv. škola elegantnej jurisprudencie (*Hollandse Elegante School*), ktorá predstavovala určitý prechod medzi humanistickou školou

¹³ V origináli: *Ius etiam, illis perscriptum libris Iustiniani, non civitatis est tantum, sed et gentium, et naturae. Et aptatum sic est ad naturam universum, ut imperio extincto, et ipsum ius diu sepultum surrexerit tamen, et in omnes se effuderit gentis humanas. Ergo et Principibus stat: etsi est privatis conditum a Iustiniano.* HOLLAND, T. E. *Alberici Gentilis. De iure belli libri tres.* Oxford: Typographeo Clarendoniano, 1877, s. 16.

¹⁴ URFUS, V. *Historické základy novodobého práva soukromného.* 2. vydanie. Praha: C. H. Beck, 2001, s. 77.

¹⁵ URFUS, V. cit. dielo, s. 70.

¹⁶ Názov je odvodený od diela nemeckého predstaviteľa tejto školy Samuela Stryka (1640–1710) s názvom *Specimen usus moderni pandectarum*.

rímskeho práva dominujúcou vo Francúzsku a školou moderného pôsobenia rímskeho práva dominujúcou v Nemecku. Najznámejším predstaviteľom tejto školy bol Hugo Grotius (1583–1645), ktorého najväčším praktickým prínosom bolo obdobne ako v nemeckých častiach ríše prepojenie domáceho, prevažne feudálneho práva, s učným právom do heterogénneho právneho systému tzv. rímsko-holandského práva právo (*Roman-Dutch law*), ktoré sa dodnes aplikuje v niektorých bývalých holandských kolóniách, ktoré väčšinou kvôli neskoršiemu vplyvu anglického *common law* nepristúpili ku kodifikácii svojho civilného práva (napr. Juhoafrická republika). Vplyv humanizmu sa u Grotia zase prejavil v jeho asi v našich podmienkach najznámejšom diele *De iure belli ac pacis*, v ktorom voľne narába okrem právnych aj s antickými naratívnyimi (napr. historickými) zdrojmi.

Náuka o vlastníckom práve v teórii novovekých škôl

Komentátor Bartolus ako prvý poskytol definičné vymedzenie vlastníckeho práva ako práva úplného disponovania s hmotnou vecou spôsobom nezakázaným právom (*dominium est ius de re corporali perfecte disponendi nisi lege prohibeatur*).¹⁷ Toto Bartolove definičné vymedzenie nadobudlo charakter legálnej definície vlastníckeho práva a bola takmer doslovne preberaná rôznymi školami vrátane niektorých právnych humanistov ako François Douarena. Najpálčivejším problém pre humanistické školy však nebolo samé definičné vymedzenie vlastníckeho práva, ale už pomerne starý spor o to ako klasifikovať léno v zmysle rímskeho práva. Jedným z prvých francúzskych právnych humanistov, ktorý sa touto otázkou zaoberal, bol Hugo Donellus, ktorého najväčším prínosom je doktrínálne rozdelenie práva na hmotné a procesné, podľa ktorých rozdelil aj svoje 28 zväzkové komentáre (prvých 16 sa venuje hmotnému právu a zvyšných 12 procesnému právu).

Donellus vychádzal z toho, že rímske vlastníctvo (*dominium*) bolo jednotné a nerozštiepiteľné. Donellus si všimol, že existuje viacero práv, ktoré obmedzujú niekoho vlastníctvo, ako služobnosti, záložné právo či dedičný nájom. Všetky tieto práva majú podľa Donella spoločné to, že obmedzujú vlastnícke právo vlastníka k veci a vytvárajú všeobecnú triedu majetkových práv, ktoré má jedna osoba vo vzťahu k veci inej osoby. Donellus tak bol prvou osobou, ktorá vytvorila kategóriu *iura in re aliena* a dala ju do juxtapozície k vlastníctvu. Dedičný nájom, o ktorom sa dovtedy predpokladalo, že je v zmysle starších glosátorských a komentátorských tradícií druhom kvázi-vlastníctva, podradil pod práva k cudzej veci, aj keď uznal, že dedičný nájomca má naozaj postavenie kvázi-vlastníka, no nejde o osobitnú kategóriu vlastníctva. Práva k cudzím veciam Donellus vymedzil enumeratívne ako dedičný nájom alebo právo vectigálnych pozemkov,

dedičné právo stavby, dobromyseľná držba, ručný záloh, zmluvná záloh a hypotéka.¹⁸ Rovnakú koncepciu zvolil aj u vlastníka, kde práva vlastníka vymedzil ako právo vec držať, nebránene zachovávať, užívať a požívať, vylúčiť z užívania iných podľa vlastného uváženia a právo vec scudziť.¹⁹

Teóriu deleného vlastníctva ako kľúčovú pre vysvetlenie povahy právneho vzťahu vazala k lénu odmietol aj jeho súčasníci François Douaren a Jacques Cujas. Osobitne Cujas napadol základ glosátorského a komentátorského delenia, keď uviedol, že obdobná žaloba (*actio utilis*) dáva aktívne legitimovanému z tejto žaloby rovnaké právo ako aktívne legitimovanému z priamej žaloby (*actio directa*).²⁰ *Rei vindicatio utilis* bola len prétorom prispôsobenou priamou reivindikačnou žalobou, a preto aktívne legitimovanému z nej nevyplýva iné právo ako z priamej reivindikácie, čo sa dá kontrastovať so superficialnou alebo publiciánskou žalobou, ktoré ochraňujú iné majetkové právo. Ak teda priama aj obdobná reivindikačná žaloba ochraňujú to isté majetkové právo, v rímskom práve môže existovať len jedno *dominium*. Tento záver je podporený aj tým, že keď už podľa Paulovho fragmentu ani dediční nájomcovia napriek ich rozsiahlym užívacím a požívacím právam nemôžu byť považovaní za vlastníkov, žiadny iní oprávnení z vecných práv vrátane vazala nimi byť nemôžu.²¹

Problém s právnou klasifikáciou léna tým však nie je odstránený. Ak Donellus podáva enumeratívny výpočet práv k cudzím veciam, je zrejmé, že léno medzi nimi nie je uvedené ako samostatné právo, čo vedie k potrebe jeho subsumpcie pod niektorú z uznaných kategórií. Cujas tak robí vo vzťahu k osobnej služobnosti užívacieho a požívacieho práva, keď léno považuje len za špeciálny druh *ususfructu*. Ako sme videli v predchádzajúcej kapitole venovanej staršiemu právu, s touto koncepciou sa však zaoberali aj glosátori, ktorí ju nakoniec neprijali z dôvodu, že *ususfructus* nebol spôsobilý prechodu pre prípad smrti. S týmto sa musel vyrovať aj Cujas podľa ktorého je *ususfructus* je zvyčajne vytvorený len *in personam*, ale uvádza, že podľa konštitúcie cisára Justiniana v C. 3.33.14 je možné jeho obmedzené dedenie len na prvého dediča *ususfructuára*. Toto obmedzenie je

¹⁸ *Haec iura numero sunt quinque: ius emphyteuticum, seu ius agri vectigalis, ius superficarium; ius bonae fidei possessoris; pignus seu hypotheca; servitutes.* DONELLUS, H. *Commentarii de iure civili*. Frankfurt: Wecheli, 1590, vol. V, lib. IX, cap. XIII, s. 443.

¹⁹ ... *ut qui dominus sit rei, idem dominii iure omnes habeat. Prima, ius tenendae et possidendae rei. Secunda, licere incolumem tueri. Tertia utendi fruendique ius. Quarta, ius ab eius usu arcendi quos libet. Postrema, ius alienandi deminuendive.* DONELLUS, H. cit. dielo, s. 295.

²⁰ CUJAS, J. *Opera omnia*. Vol. 7. Neapol: Moriana apud Vincentium Pauria, 1758, s. 282–283.

²¹ Paul. D. 6,3,1,1: *Qui in perpetuum fundum fruendum conduxerunt a municipibus, quamvis non efficiantur domini, tamen placuit competere eis in rem actionem adversus quemvis possessorem, sed et adversus ipsos municipes.*

¹⁷ Komentár č. 4 k D. 41.2.17.

však podľa Cujasa odstránené a môže byť dohodnuté, že ususfructus bude prechádzať dedením donekonečna ak k tomuto ustanoveniu kódexu pridáme právo (*si modo addatur lex fidei, hominii, servitii*) vernosti, (vazalského) holdu a služieb.²² Cujas teda pripúšťa zmenu Justiniánskej legislatívy neskoršou zbierkou *Libri feudorum*, ktorá taktiež tvorila súčasť *Corpus iuris civilis*.

Z francúzskych právnych humanistov jedine François Hotman zotrval na pozíciách staršej právnej vedy, podľa ktorej je možné vlastnícky titul rozštiepiť na *dominium directum* a *dominium utile* s tým, že vazal má práve *dominium utile*.²³ Hotman explicitne uvádza, že nezdá sa mu byť neprímeraný názor starých doktorov podľa ktorých má ako feudálny pán tak vazal *dominium finitum* v pôde – prvý má *dominium directum* zatiaľ čo druhý má *dominium utile*.²⁴ Hotman bol vo všeobecnosti prístupnejší na inovatívnejšie delenia ako ostatní humanisti – zaviedol aj pojmy vlastníctvo podľa *ius gentium* a vlastníctvo podľa *ius civile*. Vlastníctvo podľa *ius gentium* nazval *dominium naturale* a je nadobúdané spôsobom, akým všetci ľudia nadobúdajú veci (okupáciou, zajatím, odovzdaním) pokiaľ vlastníctvo podľa *ius civile* (*dominium civile*) bolo vlastné rímskemu ľudu a nadobúdalo sa mancipáciou, in iure cessiou a vydržaním (*usucapio*).²⁵

Hugo Grotius ako predstaviteľ elegantnej školy jurisprudencie nad nadviazal na koncepciu francúzskych humanistov, predovšetkým na Donnelovu juxtapozíciu *dominium - ius in re aliena*. Vo svojom Úvode do holandskej jurisprudencie (*Inleiding tot de Hollandsche rechtsgeleerdheid*) nám ponúka základnú definíciu vlastníckeho práva ako práva prostredníctvom ktorého osoba, ktorá nie je v držbe, môžu ju nadobudnúť prostredníctvom vindikácie.²⁶ Grotius ale pozná taktiež delenie vlastníctva na plné (*dominium plenum*), ktoré vymedzuje ako stav, keď osoba môže ľubovoľne nakladať s vecou pre vlastný prospech spôsobom dovoleným právom²⁷ a obmedzené

vlastníctvo (*dominium quasi aut minus plenum*). Táto definícia nadväzuje na bartolistickú koncepciu prevládajúcu stále v Svätej ríši, čo len demonštruje strednú pozíciu školy elegantnej jurisprudencie medzi humanistami a modernou pandektnou vedou. Obmedzené vlastníctvo má osoba, ktorá má právo k cudzej veci. Ak má viacero osôb práva k jednej veci, má mať podľa Grotia *dominium* tá osoba, ktorá má väčšiu časť vlastníctva, pričom to sa nemá určovať podľa výnosov z veci, ale podľa hodnoty práva. To umožňuje Grotiovi, aby v prípade dedičného nájmu označil prenajímateľa za vlastníka veci (lebo má právo na dedičný nájom a na znovunadobudnutie veci ako držiteľ *ius eminens*), aj keď dedičný nájomca má väčšinu výnosov z veci.²⁸ Obmedzené vlastníctvo je teda v Grotiovej koncepcii odvodené z neobmedzeného vlastníctva, je vymáhateľné *erga omnes*, ale patrí do kategórie *ius in re aliena*. Aj keď sú oprávnení z práv k cudzím veciam v Grotiovej koncepcii nazvaní obmedzení vlastníci, Grotius týmto delením prispel k prekonaniu koncepcie deleného vlastníctva stredovekých škôl.

Humanistické školy rímskeho práva síce na jednej strane kritizovali glosátorov a postglosátorov za rozštiepenie vlastníckeho titulu, no samé podľa neskoršej nemeckej historickoprávnej školy chápali výraz *dominium* nielen v dnešnom význame slova ako vlastníctvo, ale aj ako subjektívne právo vo všeobecnosti.²⁹ Vychádzajúc z toho mohli tieto školy dospieť k právnym výrazom ako vlastníctvo služobnosti či vlastníctvo obligáčného záväzku. Podľa V. Urfusa všeobecnoprávna veda *usus modernu pandectarum* dosiahla zúženie pojmu *dominium* len na samotné vlastníctvo v dnešnom slova zmysle,³⁰ no ani toto tvrdenie nemožno brať nekriticky. Podľa vedúcich predstaviteľov tejto školy pôsobiach asi generáciu po Grotiovi Georga Adama Struveho (1619–1672) a Wolfganga Adama Lauterbacha (1618–1678) je výraz *dominium* požitý v justiniánskej kodifikácii (*Corpus iuris civilis*) aspoň v troch významoch – (1) môže označovať každé verejnoprávne alebo súkromnoprávne panstvo nad osobami alebo vecami, (2) môže byť synonymom s výrazom vecné právo (*ius in re*) a (3) až vo svojom najužšom význame znamená vlastníctvo ako osobitný druh vecného práva, ktoré môže byť označené aj ako *proprietas*.³¹

Vlastnícke právo vo vlastnom význame slova, t.j. *dominium proprie et stricte dictum*, vymedzil Struve ako *ius* (*h.e. facultas, potestas legitima, I. 2.4.4, D. 35.2.1*) *in re corporali, quo quis de re ista potest pro arbitrio, nomine proprie* (C. 4.35.21).³² Táto definícia opätovne

²² CUJAS, J. *De Feudis Libri Quinque*. Kolín: Apud Ioannem Gymnicum sub Monocerote, 1593, s. 11.

²³ K postoju Cujasa a Hotmana ku koncepcii feudalizmu pozri PO-COCK, J. *The Ancient Constitution and the Feudal Law. English Historical Thought in the Seventeenth Century*. New York: Norton, 1967, s. 70–79.

²⁴ *Non omnino igitur incommode veterum Doctorum instituto statuemus, cum & senior & vasallus praedii dominium finitum habeant: tum vero illum esse dominium directum: hunc dominium utile*. HOTMAN, F. *De Feudis Commentatio Tripertita*. Lyon: Jean Lertout, 1573, s. 97.

²⁵ TUCK, R. *Natural Rights Theories: Their Origin and Development*. Cambridge: Cambridge University Press, 1981, s. 41.

²⁶ Inleiding 2,3,1: *Dominium est ius in re, quo quis rem, etsi non detineat, a possessore vindicare potest*. Latinský preklad je podľa *Recueil Des Cours (Collected Courses of The Hague Academy of International Law)*, 1983, zv. 182. Haag: Académie de Droit International de La Haye, 1984, s. 468.

²⁷ Inleiding 2,3,10: *Dominium plenum est, quo quis pro lubitu et in suum commodum de re disponere potest, modo non obstat quaedam legis prohibitio*. Latinský preklad je podľa *Recueil Des Cours (Collected Courses of The Hague Academy of*

International Law), 1983, zv. 182. Haag: Académie de Droit International de La Haye, 1984, s. 468.

²⁸ Inleiding 2.33.1.

²⁹ WINDSCHEID, B. *Lehrbuch des Pandektenrechts*. 1. diel. 4. vydanie. Düsseldorf: J. Buddeus, 1875, s. 508.

³⁰ URFUS, V. cit. dielo, s. 83.

³¹ KLEMM, P. *Eigentum und Eigentumsbeschränkungen in der Doktrin des usus modernus pandectarum*. Basel: Helbing & Lichtenhahn, 1984, s. 48.

³² *Syntagma juris civilis* 11.4.

ako u Grotiovho vymedzenia plného vlastníctva výrazne vychádza z bartolistickej koncepcie, pričom ale je v tejto definícii zdôraznený význam slova *ius* ako subjektívneho práva a chýba Bartolovo obmedzenie vlastníckych práv zákonom (*nisi lege prohibeatur*). Obdobne aj Lauterbach vymedzuje vlastníctvo ako *nihil aliud est quam ius in re quo res singulatis et corporalis alicuius propria est*.³³ Spoločným znakom týchto predstaviteľov (pravdepodobne aj Samuela Stryka, ktorý nezanechal vlastnú definíciu vlastníckeho práva), že ide o proti každému presaditeľné subjektívne právo k veci.³⁴

V systéme vecných práv *usus modernus pandectarum* je vlastnícke právo najvšeobecnejšou formou právneho panstva nad vecou, čím sa dosiahol návrat k abstraktnému a absolútnemu pojmu vlastníctva rímskeho klasického práva. V kontrapozícii k vlastníckemu právu stojí podľa Struveho a Lauterbach 5 práv k cudzím veciam, podľa Stryka len štyri. Všetci sa zhodujú, že medzi tieto práva k cudzím veciam patria v prvom rade rôzne formy služobností a ručný záloh, ktoré ale nepredstavujú práva, ktoré by štiepili vlastnícky titul. Pod pojmom držba sa môže chápať jednoduchá detencia alebo aj *possessio*, ktorá je ešte všeobecne v tejto náuке chápaná ako vlastný druh vecného práva, ktoré sa delí na naturálnu držbu a civilnú držbu. Držba má vo vzťahu k vlastníckemu právu vždy len charakter predbežného oprávnenia, ktoré môže byť vlastníkom odňaté prostredníctvom reivindikácie, príp. *actio confessoria*. V praxi si však predstavitelia týchto škôl uvedomovali, že to nie je ľahké uskutočniť, keďže pri reivindikácii musí vlastník preukázať reťaz devolutívnych nadobúdacích titulov a aj pri eventuálnom použití publiciánskej žaloby musí dokázať aspoň *iusta causa traditionis* a samotné odovzdanie. Aj vlastník preto namiesto petitórneho sporu použije radšej z kánonického práva pochádzajúce *remedium ex canone redintegranda*,

ktorá na rozdiel od interdiktu *unde vi* nebola obmedzená na násilné odňatie držby, ale naopak bola použiteľná pri akomkoľvek prípade odňatia držby. Predbežný držobný stav bol pri takomto type sporu usporiadaný prostredníctvom *summarissima*. Ako posledné vecné právo považovali Struve a Lauterbach *ius hereditatis*, ktoré je vymedzené ako vecné právo dediča na vydanie pozostalosti. Na rozdiel od vlastníctva tu nie je predmetom len singulárna hmotná vec, ale súbor vecí a práv (*universitas rerum aut iuris*). Túto koncepciu však odmieta Stryk, podľa ktorého ide len o *ius defuncti continuatum* a nie o samostatné vecné právo.³⁵

Záver

Moderné školy rímskeho práva prispeli k prekonaniu stredovekého glosátorského a komentátorského rozštiepenia vlastníckeho práva na vrchné a úžitkové vlastníctvo. Aj keď išlo v ich prípade o pomerne logicky konzistentnú konštrukciu odôvodnenú sociálnou realitou ich doby, z hľadiska interpretácie Justiniánskej kodifikácie išlo o doktrínálnu chybu, nakoľko napriek mnohým nejednoznačnostiam nebolo pochýb o jednotnej konštrukcii vlastníckeho práva v klasickom a poklasickom rímskom práve. Novoveké školy rímskeho práva obnovili jednotné poňatie vlastníckeho práva a vytvorili predpoklady pre dichotomické rozčlenenie vecných práv na vlastnícke právo na jednej strane a práva k cudzím veciam na strane druhej na podklade kritéria neobmedzenosti/obmedzenosti právneho panstva nad vecou. Táto konštrukcia vecných práv bola následne prijatá ako prirodzenoprávnymi školami rímskeho práva, ktoré ovplyvnili podobu prvogeneračných kódexov v kontinentálnej Európe, tak aj nemeckej pandektistiky 19. storočia, ktorá mala zásadný vplyv na druhogeneračné kódexy a na dnes prevládajúcu teóriu občianskeho práva vo väčšine kontinentálnych štátov.

³³ *Collegium theoretico-practicum ad quinquaginta Pandectarum libros* 6.1.4 a 41.1.3.

³⁴ KLEMM, P. cit. dielo, s. 50.

³⁵ KLEMM, P. cit. dielo, s. 54.